

УДК 371.134+378.147.31(045)

ГАЛИНА ДУДЧАК,
кандидат педагогічних наук
(Україна, Хмельницький, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія)
HALYNA DUDCHAK,
candidate of pedagogics
(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy)

**Активізація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів
під час лекційних занять з педагогіки**

**Intensification of Educational-Cognitive Activity of the Future Primary School Teachers
During Lectures on Pedagogy**

У статті автором уточнено сутність лекції, як організаційної форми навчання у вищих навчальних закладах, окреслено вимоги до її змісту та методики проведення. Розкрито зміст поняття «активізація навчально-пізнавальної діяльності». Визначено способи активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів у процесі проведення лекційних занять з педагогіки.

З'ясовано, що реалізації досліджуваної проблеми сприяє використання таких типів лекційних занять, як проблемна лекція, лекція-візуалізація, лекція із попередньо запланованими помилками, лекція-діалог, лекція-прес-конференція. Значною мірою активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів при вивченні педагогіки забезпечує використання таких методів, як ігрові методи, метод «аналіз конкретної ситуації», проблемний метод, метод мозкового штурму, метод навчальної дискусії. До дієвих способів активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів на лекціях з педагогіки віднесено педагогічне керівництво навчально-пізнавальною діяльністю студентів, організацію різних видів та форм самостійної роботи студентів, використання відеосюжетів, звернення до життєвого досвіду студентів, використання прикладів із досвіду роботи педагогів-класиків та учителів-практиків, реалізація внутріпредметних зв'язків, використання окремих прийомів закріплення навчального матеріалу, емоційність викладання навчального матеріалу.

Ключові слова: *лекція, активізація навчально-пізнавальної діяльності, способи активізації навчально-пізнавальної діяльності.*

In the article the author clears out the essence of a lecture as an organizational form of teaching in higher educational institutions, the requirements to its content and methods of implementation have been outlined. The content of the notion «intensification of educational-cognitive activity» has been revealed. The ways of intensification of educational-cognitive activity of the future primary school teachers in the process of lecturing on pedagogy have been identified.

It was found out that the implementation of the studied problem promotes the use of such types of lectures as a problem lecture, lecture-visualization, pre-planned lecture errors, lecture-dialogue, lecture-press conference. To a large extent the intensification of educational-cognitive activity of students in the course of study pedagogy allows the use of methods such as playing techniques, the method of «analysis of specific situation» the problem method, brainstorming, method of teaching discussion. To the effective ways of intensification of educational-cognitive activity of the future primary school teachers at lectures on pedagogy belong pedagogical management of educational- cognitive activity of students, organization of various types and forms of independent work of students, use of videos, appeal to the life experience of students, using examples from the experience of work of pedagogues-classics and practicing teachers, realization of intra-subject connections, use of certain methods of securing educational material, emotional teaching of educational material.

Key words: *lecture, intensification of educational-cognitive activity, ways to intensify educational-cognitive activity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі розвитку освіти актуальності набуває проблема підготовки самостійних, активних, конкурентоспроможних фахівців, які здатні приймати нестандартні рішення, діяти творчо та продуктивно. Формування означених властивостей покладається на педагогічний процес вищого навчального закладу. Серед форм організації навчання майбутніх фахівців, зокрема учителів початкових класів, особливе місце відводиться лекції, ефективність якої залежить від модернізації методики її проведення шляхом використання сучасних способів, які позбавляють її пасивного характеру і активізують

пізнавальну діяльність студентів.

Аналіз досліджень і публікацій... Лекція у вищій школі та специфіка її проведення стала предметом наукових пошуків низки вчених минулого та сучасності, серед яких А. Алексюк, О. Антонова, С. Архангельський, О. Дубасенюк, М. Євтух, В. Загвязинський, А. Кузьмінський, З. Курлянд, О. Мороз, В. Ортинський та ін. Вивченню шляхів та прийомів активізації студентів під час лекції присвячені праці В. Бабенко, О. Глуценко, Л. Кайдалової, Н. Щокіної та ін. Однак недостатньо дослідженою залишається означена проблема у контексті підготовки майбутніх учителів початкових класів на заняттях з педагогіки.

Формулювання цілей статті... Мета статті – визначити та обґрунтувати способи активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів у процесі лекційних занять з педагогіки.

Виклад основного матеріалу... Аналіз наукових поглядів О. Антонової, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, В. Ортинського [4; 3; 6] щодо трактування сутності поняття «лекція» дав підстави розглядати його у контексті нашого дослідження як організаційну форму навчання у вищих навчальних закладах, яка характеризується систематичним, послідовним викладом навчального матеріалу шляхом взаємодії викладача та студентів.

Перевагами лекції є синтез великого обсягу знань, можливість оцідливості, систематичного викладу навчального матеріалу, ефективність ознайомлення аудиторії з новітніми досягненнями науки, прискорене введення в науку, вивчення її категорій [4, с.105].

Ефективність лекції значною мірою залежить від дотримання основних вимог до її змісту та методики проведення (сучасний науковий рівень і насичена інформативність, переконлива аргументація, доступна і зрозуміла мова, емоційність, чітка структура і логіка, наявність яскравих прикладів, наукових доказів, обґрунтувань, фактів), а також від активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, що забезпечує тісний зв'язок теорії з практикою, розвиток нестандартного стилю мислення, створення атмосфери співробітництва, розвиток навичок спілкування.

Т. Бондарева активізацію навчально-пізнавальної діяльності розглядає як постійний, безперервний процес стимулювання студентів до енергійного, цілеспрямованого вчення, подолання пасивної і стереотипної діяльності, спаду і застою у розумовій діяльності. Головна мета активізації – формування активності студентів, підвищення якості навчального процесу, який спрямований на засвоєння емоційно-ціннісного досвіду, забезпечення адаптації особистості до соціального оточення, а також сприяння самореалізації та розкриттю професійного потенціалу особистості [2].

На основі вивчення наукових праць В. Бабенко, Л. Кайдалової, Н. Щокіної [1; 5] та узагальнення власного досвіду нами було виокремлено низку способів активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів у процесі проведення лекцій з педагогіки. Охарактеризуємо їх.

Важливим способом активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення педагогіки вважаємо використання таких типів лекцій, як проблемна лекція, лекція-візуалізація, лекція із попередньо запланованими помилками, лекція-діалог, лекція-прес-конференція.

Сутність проблемної лекції полягає в тому, що нові знання подаються шляхом постановки проблемного питання, задачі чи ситуації та пошуку студентами способів його вирішення, опираючись на власний досвід. Такий дидактичний прийом дає змогу створити в студентів ілюзію «відкриття» вже відомого в науці. Розв'язання студентами проблемних ситуацій на заняттях такого типу сприяє активізації їх навчально-пізнавальної діяльності, розвитку творчого мислення тощо. Знання, засвоєні таким чином, стають усвідомленими та міцними.

Методика проведення лекцій-візуалізацій полягає у візуальній формі подання навчального матеріалу за допомогою візуальних матеріалів, зокрема мультимедійних презентацій, опорних схем, таблиць, що супроводжується розгорнутими коментарями викладача. Такий тип занять активізує увагу студентів, спрощує процес сприймання навчального матеріалу та ведення конспекту лекції.

Проведення лекцій із попередньо запланованими помилками передбачає самостійне попереднє опрацювання студентами змісту лекції та виявлення і аналіз допущених викладачем помилок у процесі її проведення. Такі лекції спонукають студентів до аналізу сприйнятого матеріалу, активізують їх увагу, мислення.

Використання лекцій-прес-конференцій особливо сприяє активізації діяльності студентів на початку заняття, оскільки сутність їх полягає у письмовій постановці питань студентами лектору, на які він даватиме відповідь у ході проведення лекції.

З метою активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі проведення

лекційних занять з педагогіки може використовуватись низка методів, які дозволяють долучати майбутніх учителів до розкриття змісту навчального матеріалу.

В. Ягупов визначає методи активізації навчально-пізнавальної діяльності як сукупність прийомів і способів психолого-педагогічного впливу на учнів, що (порівняно з традиційними методами навчання) першою чергою спрямовані на розвиток у них творчого самостійного мислення, активізацію пізнавальної діяльності, формування творчих навичок та вмінь нестандартного розв'язання певних професійних проблем і вдосконалення навичок професійного спілкування [8, с.352].

Серед цієї групи методів, які мають місце під час проведення лекцій з педагогіки у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів, варто виокремити такі:

– ігрові методи, зокрема метод ділової гри, який проводиться у формі професійної педагогічної гри і полягає у відтворенні предметного і соціального змісту професійної діяльності, моделюванні основних умов і системи відносин, характерних для відповідної діяльності [8, с.358]. Наприклад, при вивченні теми «Спільна виховна робота школи, сім'ї та громадськості» може розіграватися проблемна ситуація між педагогами, батьками та учнями;

– метод «аналіз конкретної ситуації», який передбачає оволодіння майбутніми учителями початкових класів професійними знаннями шляхом самостійного вирішення педагогічних проблем;

– проблемний метод, який полягає у постановці викладачем в ході лекції проблемних завдань, які треба розв'язати, що веде до одержання нових знань (наприклад, з метою закріплення поняття «колектив» та його ознак викладач формулює таке проблемне завдання: «Чи можна назвати колективом групу людей, які їдуть в тролейбусі?»);

– метод мозкового штурму, який дозволяє студентам вільно висловлювати свої позиції з приводу певного питання (наприклад: при вивченні теми «Форми організації навчання» можна запропонувати для розв'язання студентам таке завдання: «Як удосконалити урок у сучасній школі?»); при ознайомленні із специфікою педагогічної професії доцільним буде обговорення питання «Що потрібно для того, щоб стати улюбленим учителем?»);

– метод навчальної дискусії, який ґрунтується на обміні думками між студентами, викладачами й студентами, вчить самостійно мислити, розвиває вміння практичного аналізу і ретельної аргументації висунутих положень, поваги до думки інших [7, с. 133]. Використання цього методу під час лекції не лише сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів, а й позитивно позначається на результатах їх навчальної діяльності, зменшує число байдужих до змісту матеріалу, а також значною мірою стимулює подальшу самостійну роботу студентів, спрямовану на поглиблення знань, здобутих під час лекції.

До дієвих способів активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів на лекціях з педагогіки також відносимо:

– педагогічне керівництво навчально-пізнавальною діяльністю студентів, яке передбачає створення оптимальних умов для успішного конспектування студентами матеріалу під час лекції (виділення головних моментів інтонацією, зміною темпу, повторенням, визначення умовних позначень та скорочень слів, які допомагають у швидкому складанні конспектів), використання різноманітного методичного забезпечення (таблиці, словники термінів), що сприяє зосередженню уваги студентів на головному;

– організацію різних видів та форм самостійної роботи студентів, зокрема роботу з підручником, виконання завдань творчого характеру;

– використання відеосюжетів (уривки художніх та документальних фільмів, сюжетів з телепередач, фрагментів уроків), що допомагає не лише активізувати мислення студентів, а й сприяє формуванню пізнавального інтересу в майбутніх учителів початкових класів до вивчення педагогіки. Використовувати такий спосіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів можна в двох випадках: як спосіб ілюстрування окремого педагогічного явища (наприклад: при вивченні теми «Методи виховання» у процесі повідомлення основних теоретичних положень можна пропонувати для перегляду сюжети з фільмів, які відображають використання методів виховання – метод позитивного прикладу, громадської думки, різні види педагогічних вимог та ін.) і як засіб перевірки якості засвоєного матеріалу (наприклад: при вивченні тієї ж теми, після теоретичного ознайомлення із методами виховання можна запропонувати студентам відгадати, який метод виховання використовується у запропонованому відеосюжеті);

– звернення до життєвого досвіду студентів. Опираючись на досвід студентів, здобутий під час різних видів педагогічної практики можна долучати їх до ілюстрування теоретичного матеріалу, який викладається, конкретними практичними прикладами (наприклад: при ознайомленні майбутніх учителів початкових класів із стадіями згуртування учнівського колективу можна активізувати їх досвід, здобутий під час педагогічної практики «Перші дні дитини в школі». За цей

період студенти мали можливість ознайомитись із першими кроками вчителя у згуртуванні учнівського колективу, тому можуть частково охарактеризувати основні ознаки першої стадії);

– реалізація внутріпредметних зв'язків (наприклад: при ознайомленні із методами та прийомами виховання опираємось на знання студентів про методи та прийоми навчання, які вони вивчали раніше);

– використання прикладів з досвіду роботи педагогів-класиків та учителів практиків, що стимулює пізнавальний інтерес студентів, спонукає їх до самостійного розширення та поглиблення знань;

– використання окремих прийомів закріплення навчального матеріалу (наприклад: контрольні запитання, які ставляться після розгляду кожного окремого питання лекції або розглянутої теми загалом, долучення студентів до підведення підсумків лекції);

– емоційність викладання навчального матеріалу.

Висновки... Таким чином, ефективність лекції, як форми організації навчання у вищому педагогічному навчальному закладі за сучасних умов зростає шляхом використання різноманітних способів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

До перспективних напрямів досліджень у даній сфері відносимо перевірку ефективності розглянутих нами способів активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів у процесі проведення лекційних занять з педагогіки.

Список використаних джерел та літератури / References:

1. Бабенко В.М. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів під час лекційних занять із зарубіжної літератури [Електронний ресурс] // В.М. Бабенко. – Режим доступу. – <http://eprints.zu.edu.ua/3582/1/04bvmzsl.pdf> / Babenko V.M. *Aktivizatsiia navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv pid chas lektiinykh zaniat iz zarubizhnoi literatury (Activation of educational-cognitive activity of students during lectures on foreign literature)*. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu. – <http://eprints.zu.edu.ua/3582/1/04bvmzsl.pdf> [in Ukrainian].

2. Бондарева Т. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів у системі ступеневої вищої освіти [Електронний ресурс] / Т.Бондарева // *Нова педагогічна думка*. – 2013. – №1.1. – С.83. – Режим доступу до журналу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_1_19.pdf / Bondarieva T. *Aktivizatsiia navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv u systemi stupenevoi vyshchoi osvity (Activation of educational-cognitive activity of students in the system of multilevel higher education)*, *Nova pedahohichna dumka*, 2013, №1.1, p.83. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_1_19.pdf [in Ukrainian].

3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с. / Honcharenko S. *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk (Ukrainian pedagogical dictionary)*, Kyiv, Lybid, 1997, 376 p. [in Ukrainian].

4. Дубасенюк О. А. Методика викладання педагогіки : [навч. посібник] / О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 492 с. / Dubaseniuk O. A., Antonova O. Ye. *Metodyka vykladannia pedahohiky (Methods of teaching pedagogy)*, Zhytomyr, Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009, – 492 p. [in Ukrainian].

5. Кайдалова Л.Г. Шляхи активізації навчально-пізнавальної діяльності магістрантів спеціальності «Педагогіка вищої школи» під час лекційного викладання / Л.Г.Кайдалова, Н.Б.Щокіна // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту, 2009. – №7. – С.64–66. / Kaidalova L.H., Shehokina N.B. *Shliakhy aktivizatsii nachalno-piznavalnoi diialnosti mahistrantiv spetsialnosti «Pedahohichka vyshchoi shkoly» pid chas lektiinyho vykladannia (Ways of enhancing learning and cognitive activity of students of specialty «Pedagogical higher education» during lectures)*, *Pedahohika, psykhoholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, 2009, №7, pp.64–66. [in Ukrainian].

6. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с. / Ortynskyi V. L. *Pedahohika vyshchoi shkoly (Pedagogics of higher school)*, Kyiv, Tsentru uchbovoi literatury, 2009, 472 p. [in Ukrainian].

7. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / М. М. Фіцула. – К.: «Академвидав», 2006. – 352 с. / Fitsula M. M. *Pedahohika vyshchoi shkoly (Pedagogics of higher school)*, Kyiv, «Akademvydav», 2006, 352 p. [in Ukrainian].

8. Ягупов В. В. Педагогіка : [навч. посібник] / В. В. Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с. / Yahupov V. V. *Pedahohika (Pedagogy)*, Kyiv, Lybid, 2002, 560 p. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: «20» жовтня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «17» листопада 2015 р.

Рецензенти:

Зданевич Л. – доктор педагогічних наук, професор
Романишина Л. – доктор педагогічних наук, професор

Галина Дудчак – доцент кафедри педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, e-mail: Galina_25_d@mail.ru

Halyna Dudchak – assistant professor of the department of pedagogy and psychology of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, candidate of pedagogy, e-mail: Galina_25_d@mail.ru